

سنجش رضایتمندی مردم از طرح هدفمندی یارانه‌ها بر مبنای اهداف دولت

غلامرضا منصورفر

استادیار اقتصاد دانشگاه ارومیه

mansour325@yahoo.com

لیلا خلیلی

کارشناس ارشد اقتصاد (نویسنده مسئول)

ihasti93@yahoo.com

هدفمندی یارانه‌ها مهم‌ترین بخش طرح تحول اقتصادی در ایران می‌باشد که به تغییر پرداخت یارانه‌ها می‌انجامد. بر این اساس، با حذف تدریجی یارانه‌ها از کالاهای اساسی مانند مواد سوختی، مواد خوراکی، آب، برق و ... بخشی از درآمد حاصل به صورت نقدی به مردم پرداخت می‌شود و سایر درآمد حاصل از این کار نیز صرف انجام پروژه‌های عمرانی و توسعه زیرساخت‌های اقتصادی می‌گردد، به طوری که فاصله طبقاتی بین اقشار مختلف جامعه نیز کاهش می‌یابد. این مطالعه تلاش می‌کند میزان رضایتمندی مردم از اجرای طرح هدفمندی بر اساس اهداف مذکور در متن طرح تحول اقتصادی را بین خانوارهای شهرستان ارومیه بر اساس سطوح مختلف درآمدی آنها مورد ارزیابی قرار دهد. ابزار جمع‌آوری اطلاعات پرسشنامه محقق است که پس از سنجش روایی و پایایی آن مورد استفاده قرار گرفته است. برای تجزیه و تحلیل داده‌های به دست آمده از روش‌های آماری توصیفی و استنباطی (آزمون‌های آنووا و تی) استفاده شده است. نتایج حاصل بیانگر این است که از دیدگاه مردم شهرستان ارومیه (نمونه تحقیق) دولت به اهداف مطرح در متن طرح تحول اقتصادی در زمینه اجرای طرح هدفمندی یارانه‌ها دست نیافته است.

طبقه‌بندی JEL: *D63, E61, Q51, I00*.

واژه‌های کلیدی: طرح تحول اقتصادی، هدفمندی یارانه‌ها، خانوار، رضایتمندی.

۱. مقدمه

اقتصاد ایران ده‌ها سال است از معضلات مزمنی رنج می‌برد و با وجود اذعان دولت‌های مختلف به این معضلات تاکنون گامی اساسی برای اصلاح ساختار اقتصادی کشور برداشته نشده است. دولت نهم با آگاهی از مشکلات ریشه‌ای اقتصاد کشور تدوین طرحی بنیادین تحت عنوان طرح تحول اقتصادی را برای اصلاح ساختار اقتصادی کشور کلید زد. بررسی‌های کارگروه تحول اقتصادی دولت نیز حاکی از آن بود که به‌منظور تحقق رونق اقتصادی، نظام مالیاتی، نظام گمرکی، نظام بانکی، چارچوب ارزشگذاری پول ملی، بهره‌وری، نظام توزیع کالا و خدمات و نیز نظام تخصیص و توزیع یارانه‌ها نیازمند اصلاحات ساختاری هستند. در این میان، هدفمند نمودن یارانه‌ها مهم‌ترین برنامه میان برنامه‌های ۷گانه طرح تحول اقتصادی بود که انجام آن مورد اتفاق اغلب کارشناسان اقتصادی و فعالان اقتصادی قرار گرفت. این طرح حرکتی در جهت اصلاح نسبی قیمت‌ها بوده و تلاش دارد برخی انحراف منابع را اصلاح نماید، همچنین باعث استفاده بهینه از حامل‌های سوخت گردیده و از اسراف سوخت جلوگیری و به بهینه شدن و رقابتی شدن تولید کشور کمک می‌نماید. ناگفته پیداست که هر سیاست اجتماعی و اقتصادی که در جامعه اجرا می‌شود تمام خانواده‌ها را تحت تأثیر قرار داده و بر کم و کیف رفاه خانواده اثرگذار می‌باشد. طرح هدفمند نمودن یارانه‌ها نیز علاوه بر آثار اقتصادی آثار اجتماعی نیز بر نهادهای جامعه از جمله خانواده خواهد داشت. گروه هدف در برنامه هدفمند کردن یارانه‌ها خانوارهای ایرانی می‌باشند که مطابق اهداف این برنامه تحت تأثیر مستقیم اجرایی شدن آن هستند. این طرح مدعی است که سطح زندگی و رفاه اجتماعی-اقتصادی را ارتقا خواهد داد.

از آنجایی که طرح هدفمند کردن یارانه‌ها از مهم‌ترین بخش‌های طرح تحول اقتصادی ایران می‌باشد بدون شک تغییرات عظیمی بر ساختار اقتصادی و اجتماعی در سطح خرد و کلان خواهد داشت، از این رو شناخت پیامدهای اقتصادی اجتماعی طرح هدفمند کردن یارانه‌ها از آنجایی که می‌تواند تأثیرات شگرفی بر آحاد مردم و خانوارهای ایرانی داشته باشد ضروری به نظر می‌رسد. علاوه بر این، نگاه واقع‌گرایانه و ارزیابی تأثیرات اجتماعی و اقتصادی طرح هدفمند کردن یارانه‌ها مسئولان امر را در راستای دستیابی به اهداف اجرایی طرح یاری خواهد رساند.

از آنجایی که هدف اصلی طرح تحول اقتصادی جلب رضایت مردم و ایجاد رفاه بیشتر برای خانوارهای ایرانی بوده است، در این مطالعه نیز به بررسی میزان رضایتمندی مردم از اجرای این طرح با تأکید بر نیل به اهداف پرداخته شده است. بر این اساس، این پژوهش به بررسی اثربخشی طرح هدفمندی یارانه‌ها (اهداف سه‌گانه طرح هدفمندی یارانه‌ها) از دیدگاه خانوار و اقشار مختلف درآمدی پرداخته است.

۲. مبانی نظری

آنچه امروزه با عنوان یارانه از آن نام برده می‌شود عبارتست از پرداخت مستقیم یا غیرمستقیم نوعی کمک مالی، امتیاز اقتصادی یا اعطای برتری ویژه‌ای به مؤسسات خصوصی، خانوارها یا واحدهای دولتی که برای دستیابی به اهداف موردنظر انجام می‌پذیرد. از مهم‌ترین اهدافی که دولت‌ها به‌ویژه کشورهای در حال توسعه مانند ایران دارند جلوگیری از گسترش فقر و بحران‌های اجتماعی و تلاش برای برقراری عدالت حتی به بهای از دست رفتن بخشی از کارایی اقتصادی است. تعاریف گوناگون و دسته‌بندی‌های متعدد از یارانه وجود دارد که در ادامه به چند نمونه از آن اشاره می‌شود:

- کمک مالی دولت به تولیدکنندگان و توزیع‌کنندگان در صنعتی: به دلیل استراتژیک بودن آن به منظور جلوگیری از رکود آن صنعت یا جلوگیری از افزایش قیمت محصولات و تشویق آن صنعت به سرمایه‌گذاری و اشتغال بیشتر را یارانه گویند (تودارو، ۱۳۶۸).

- مبلغی که به‌عنوان بخشی از قیمت تمام‌شده کالا از سوی دولت یا سایر سازمان‌ها به تولیدکنندگان برای حمایت و تشویق آنان پرداخت می‌شود.

- یارانه پول یا مساعده‌ای است که دولت برای حمایت از یک مؤسسه یا بنگاه اقتصادی و تولیدکنندگان به اشخاص یا گروه‌هایی پرداخت می‌کند تا جلب رضایت عموم مردم را به محصولات آنان در پی داشته باشد.

- کمک مستقیم مالی دولت که به صنایع یا افراد یک کشور پرداخت می‌شود.

- یارانه پرداخت منابع مالی از سوی دولت به افراد یا مؤسسات اقتصادی و بازرگانی بدون هیچ چشم‌داشتی برای بازگرداندن این منابع مالی است.

۲-۱. یارانه در اصول و مبانی اسلامی

تحقق عدالت آرزوی دیرین بشریت بوده و وعده مشترک ادیان الهی به‌ویژه دین مبین اسلام می‌باشد. هدف ارسال رسل نیز بر اساس آنچه در آیه ۲۵ سوره حدید به آن اشاره شده است برپایی قسط و داد می‌باشد: "لَقَدْ أَرْسَلْنَا رُسُلَنَا بِالْبَيِّنَاتِ وَأَنْزَلْنَا مَعَهُمُ الْكِتَابَ وَالْمِيزَانَ لِيَقُومَ النَّاسُ بِالْقِسْطِ وَأَنْزَلْنَا الْحَدِيدَ فِيهِ بَأْسٌ شَدِيدٌ وَمَنَافِعٌ لِلنَّاسِ وَلِيَعْلَمَ اللَّهُ مَن يَنْصُرُهُ وَرُسُلَهُ بِالْغَيْبِ إِنَّ اللَّهَ قَوِيٌّ عَزِيزٌ".

از مهم‌ترین حوزه‌های اجرای عدالت، عدالت در توزیع منابع کشور و دسترسی عادلانه به امکانات است. الزام به اجرای عدالت اقتضا می‌کند که آحاد ملت در طول زمان از منابع و ذخایر کشور به‌طور عادلانه برخوردار شوند، بنابراین فراهم‌سازی زمینه دسترسی عادلانه مردم به منابع کشور از وظایف دولت اسلامی است.

پرداخت‌های دولت اسلامی از دو جنبه تأمین و توازن اجتماعی قابل بررسی است. از جنبه تأمین اجتماعی دولت مستقیماً وظیفه دارد سطح زندگی مناسبی برای کسانی که عرفاً به این حد از رفاه نرسیده‌اند فراهم سازند. مسئولیت و ضمان دولت در این مورد ضمان اعاله است، بنابراین دولت می‌بایست احتیاجات اصلی و عمومی را به غذا، مسکن و لباس تأمین نماید (صدر، ۱۹۷۹).

از جنبه توازن اجتماعی گرچه وجود تفاوت در ثروت بین افراد در اسلام پذیرفته شده است، اما به توازن زندگی افراد از لحاظ سطح زندگی نیز تأکید شده است. برای ایجاد چنین توازنی از ابزارهای مختلفی استفاده می‌شود. خمس و زکات از جمله مواردی هستند که از دیرباز مورد توجه بوده‌اند. این درآمدها می‌بایست برای مبارزه با فقر و بالا بردن سطح زندگی مردمان فقیر تا حدود زندگی افراد مرفه و تحقق بخشیدن به توازن اجتماعی هزینه شود. در این راستا، امام جعفر صادق (ع) درباره کسی که زکات دادن به وی واجب است اما مسکین نیست می‌فرماید: باید وضع غذا و لباس خانواده‌اش بهبود یابد و اگر چیزی زیاد آمد آنگاه به دیگران داده شود.

از امام موسی بن جعفر (ع) نیز روایت شده است در صورتی که زکات دریافتی کافی نباشد اما امر می‌بایست از سایر سرمایه‌ها و اموالی که در اختیار دارد به قدر لازم در دسترس فقرا قرار دهد تا آنجا که رفع نیاز از ایشان شود (صدر، ۱۹۷۹).

بنابراین هر چند در دیدگاه اسلامی به طور مستقیم به موضوع یارانه‌ها پرداخته نشده است، اما می‌توان گفت یارانه‌ها نیز می‌بایست در این راستا هزینه شوند. بررسی‌های به عمل آمده نشان می‌دهند نظام فعلی پرداخت یارانه‌ها به دلیل تثبیت و کاهش نسبی قیمت حامل‌های انرژی طی دهه‌های اخیر موجبات افزایش فزاینده و پرشتاب مصرف انرژی و زمینه اسراف و تبذیر منابع تجدیدناپذیر را نیز فراهم ساخته است. از این جنبه لازم است توجه کنیم که مطابق با دستورات دین مبین اسلام مسلمانان از هر گونه اسراف و تبذیر منع شده‌اند «وَأْتِ ذَا الْقُرْبَىٰ حَقَّهُ وَالْمَسْكِينِ وَالسَّبِيلِ وَلَا تُبَذِّرْ تَبْذِيرًا. إِنَّ الْمُبَذِّرِينَ كَانُوا إِخْوَانَ الشَّيَاطِينِ وَكَانَ الشَّيْطَانُ لِرَبِّهِ كَفُورًا» (آیات ۲۶ و ۲۷ سوره اسراء) و «يَا بَنِي آدَمَ خُذُوا زِينَتَكُمْ عِندَ كُلِّ مَسْجِدٍ وَكُلُوا وَاشْرَبُوا وَلَا تُسْرِفُوا إِنَّهُ لَا يُحِبُّ الْمُسْرِفِينَ» (آیه ۳۱ سوره اعراف).

۳. پیشینه پژوهش

بر اساس گزارش دفتر مطالعات اقتصادی (۱۳۸۳) در صورتی که یارانه‌های صادراتی به طور کارآمد و هدفمند پرداخت شوند زمینه ارتقای صادرات غیرنفتی را فراهم می‌نمایند. در این گزارش توصیه شده است با توجه به الزامات WTO در جهت محدود نمودن یارانه‌های صادراتی شایسته است یارانه‌ها و جوایز صادراتی به گونه‌ای پرداخت شود که ضمن حمایت و افزایش توان رقابت صادرات مانعی برای

آن ایجاد ننماید، بنابراین بهتر است یارانه‌های صادراتی به جای پرداخت نقدی که انعکاس گسترده‌تری دارند به صورت حمایت‌های غیرنقدی باشد.

فرج‌زاده و همکاران (۱۳۸۳) در مقاله‌ای تحت عنوان "آثار کاهش یارانه مواد غذایی بر مصرف کنندگان در ایران" برای نقدی نمودن یارانه‌های مواد غذایی پیشنهاد می‌کند ابتدا دهک‌های درآمدی در مناطق شهری و روستایی شناسایی شود و توزیع یارانه‌ای کالاها میان دهک‌های واقع در زیر خط فقر صورت گیرد.

پژویان و امین‌رشتی (۱۳۸۱) با بیان این مسئله که نظام حمایتی برای آنکه کارآمد باشد می‌بایست هدفمند عمل نماید از هدفمند شدن یارانه‌ها دفاع می‌کند.

قادری و همکاران (۱۳۸۴) در پژوهشی تحت عنوان "بررسی تأثیر پرداخت یارانه مستقیم انرژی بر شاخص‌های کلان اقتصادی با نگرش سیستمی" بیان می‌دارد روش تبدیل تدریجی یارانه غیرمستقیم به مستقیم از نظر دو شاخص نرخ تورم و نسبت نرخ تورم به نرخ افزایش درآمد اقشار کم درآمد نسبت به روش دوم (تبدیل یکباره) بهتر است، اما از نظر شاخص‌های مصرف سرانه و قاچاق انرژی روش تبدیل تدریجی نسبت به روش دوم (تبدیل یکباره) ضعیف‌تر عمل می‌کند.

ابونوری و همکاران (۱۳۸۵) به بررسی آثار اقتصادی یارانه بنزین بر میزان مصرف آن در ایران پرداختند و به این نتیجه دست یافتند که هدفمند نمودن یارانه به منظور کاهش و استفاده بهینه مصرف بنزین و جلوگیری از هدر رفتن منابع مالی ضروری است.

حیدری و همکاران (۱۳۸۶) تأثیر کاهش یارانه غذایی بر کالری دریافتی خانوارهای ایرانی را با استفاده از تکنیک مدل‌های غیرساختاری، خودرگرسیون برداری (VAR) و رهیافت هم‌انداختگی برآورد نموده و به این نتیجه دست یافتند که شوک کاهش یک واحد یارانه غذایی بدون جبران درآمد خانوار در کوتاه مدت اثر منفی شدیدی بر کالری دریافتی خانوار خواهد داشت و حداکثر ۵ سال طول خواهد کشید تا خانوارها انتظارات خود را تعدیل کنند؛ در حالی که اگر یک واحد کاهش یارانه با یک واحد افزایش درآمد جبران گردد آنگاه اثر افزایش درآمد نه تنها اثر منفی کاهش یارانه را خنثی می‌کند، بلکه هم در کوتاه مدت و هم در بلندمدت بر کالری دریافتی خانوارها اثر مثبت خواهد داشت. بر اساس یافته‌های این تحقیق به نظر می‌رسد که تنها توسل به سیاست کاهش یارانه غذایی بدون توجه به رشد درآمد خانوارهای ایرانی آثار منفی شدیدی بر میزان کالری دریافتی خانوارها خواهد داشت.

شریفی و همکاران (۱۳۸۷) به ارزیابی آثار تورمی ناشی از حذف یارانه حامل‌های انرژی به کارگیری مدل داده-ستانده قیمتی انرژی در ایران پرداختند. نتایج حاکی از آن است که افزایش

قیمت حامل‌های انرژی پرهزینه تمام بخش‌ها اثر دارد؛ به گونه‌ای که این تأثیر در بخش‌های صنایع محصولات معدنی غیرفلزی، جنگلداری و صنایع تولید فرآورده‌های نفتی بیشتر از سایر بخش‌ها به چشم می‌خورد و میان حامل‌های انرژی آثار تورمی افزایش قیمت برق بیش از سایر حامل‌ها است. افزایش قیمت حامل‌های انرژی باعث تغییرات قابل ملاحظه در متغیرهای اقتصاد کلان مانند هزینه‌های مصرفی خصوصی، هزینه‌های مصرفی دولتی، تشکیل سرمایه ثابت ناخالص و صادرات می‌شود.

ملکی و توتونچی (۱۳۸۷) هدفمندسازی و ضرورت‌ها، چالش‌ها و موانع آن را از دیدگاه موافقان و مخالفان بررسی نمود و در بخش دیگر تجربه برخی کشورها در پرداخت نقدی یارانه‌ها را مورد ارزیابی قرار داد و اشاره نمود که بدون ایجاد الزامات و پیش‌نیازهای مختلف اجرای سیستم‌های پرداخت نقدی یارانه‌ها یا اصلاحات قیمتی بحران‌های اقتصادی، سیاسی و اجتماعی را به بار خواهد آورد و پیشنهاد نمود که پیش از اجرای این سیاست‌ها ساختار اجرای آن فراهم شود و با تعبیه نمودن یک نظام تأمین اجتماعی فراگیر این سیاست را در کنار سایر سیاست‌های تکمیلی مانند (شبه‌نقدی، غذایی و ...) اجرا کرد. خسروی‌نژاد (۱۳۸۸) به اندازه‌گیری آثار رفاهی حذف یارانه کالاهای اساسی بر خانوارهای شهری ایران پرداخت و تلاش نمود با استفاده از روش‌شناسی اقتصادی خرد به سؤال اساسی زیر در حوزه پرداخت یارانه از منظر رفاهی پاسخ دهد. معادل پولی یارانه برای جلوگیری از کاهش رفاه خانوارها هنگام حذف (کاهش) یارانه کالاهای اساسی چقدر است؟ با توجه به ادبیات نظری اندازه‌گیری شاخص‌های رفاهی، سیستم‌های تقاضا و طبقه‌بندی خانوارها، سیستم تقاضای تقریباً ایده‌آل برای خانوارهای شهری ایران طبقه‌بندی شده در ۵ گروه مستقل و متمایز برآورد نمود شاخص‌های رفاهی (درآمد معادل، تغییر جبرانی و شاخص درست هزینه زندگی) ناشی از تعدیل یارانه (قیمت) برای کالاهای نان، قندوشکر و روغن نباتی در طبقات ۵ گانه محاسبه نمود و به این نتیجه رسید که اعمال سیاست‌های قیمتی نشان می‌دهد برای طبقات اول تا سوم همواره آثار افزایش قیمت نان بزرگتر از افزایش قیمت در قندوشکر و روغن نباتی بوده و برای طبقات ۴ و ۵ اثر تعدیل قیمت روغن نباتی بیشتر از تعدیل قیمت نان و قندوشکر می‌باشد.

نتیجه پژوهش‌های عبادی و قوام (۱۳۸۸) نشان می‌دهد با وجود افزایش کارایی در صنعت دارویی کشور که به صورت رقابتی‌تر شدن بازار دارویی و افزایش تولید دارو تجلی کرده وضعیت عدالت توزیعی در بخش بهداشت و درمان از حیث توانایی افراد برای دسترسی به دارو تفاوت چشمگیری نداشته است.

رازینی و همکاران (۱۳۸۸) با بررسی آثار اجرای طرح هدفمندی یارانه‌ها بر مصرف بنزین در ایران به بررسی اثر تغییر قیمت بنزین بر مصرف آن طی دوره (۱۳۸۷-۱۳۵۰) در ایران با استفاده از روش

خودرگسیون برداری پرداخته و مدل خود را با به کارگیری متغیرهای قیمت واقعی بنزین، مصرف بنزین، تولید ناخالص بدون نفت و تعداد خودروهای سواری برآزش نموده‌اند. نتایج حاصل از توابع کنش و واکنش در تحقیق ایشان نشان می‌دهد که مصرف بنزین بر اثر تغییر قیمت این فرآورده ابتدا به صورت بسیار ضعیفی کاهش یافته و در مدت زمان کوتاهی افزایش می‌یابد.

خطیب، سیفی‌پور و رحیمی (۱۳۸۸) آثار افزایش قیمت حامل‌های انرژی بر صنعت فولاد ایران را تحلیل و بررسی نمودند. با توجه به اینکه صنعت فولاد از جمله صنایع انرژی‌بر، سرمایه‌بر و نیازمند تکنولوژی بالا می‌باشد که سهم بالای انرژی در تولید آن (حدود ۸ درصد) سبب می‌شود که افزایش قیمت حامل‌های انرژی، قیمت تمام‌شده تولید و فروش محصول را تحت تأثیر قرار دهد، بنابراین به دلیل وجود ارتباطات پسین و پیشین این صنعت با سایر صنایع تغییر قیمت فولاد آثار مهمی بر سایر بخش‌های اقتصادی و صنعتی نیز خواهد داشت. نتایج این تحقیق نشان می‌دهد در صورت افزایش قیمت حامل‌های انرژی آثار مستقیم این سیاست بر هزینه تمام‌شده صنعت فولاد در هر سال به صورت مشروط قابل تحمل خواهد بود. دلیل مشروط بودن امر این است که اگر بسته‌سیاستی غیرقیمتی مانند اصلاح فرایند، بهبود تکنولوژی تولید و اصلاح الگوی مصرف انرژی در واحدهای صنعتی همزمان و به موازات سیاست قیمتی به کار گرفته نشود به دلیل انباشت آثار تجمعی افزایش قیمت حامل‌های انرژی احتمال ورشکستگی و تعطیلی واحدهای صنعتی کشور وجود دارد.

نبوی و امینی‌رازانی (۱۳۸۹) به بررسی تأثیر هدفمند نمودن یارانه‌ها در مسائل اجتماعی پرداختند و معتقد بودند هدفمند کردن یارانه‌ها به دلیل ماهیتی که دارد می‌تواند تمام عرصه‌های زندگی را تحت تأثیر قرار دهد و این طرح تنها برنامه صرفاً اقتصادی نیست، بلکه سیاست کلانی است که می‌تواند بر تمام جنبه‌های زندگی اجتماعی از جمله وضعیت رفاهی اقتصادی جامعه، بازار اشتغال و درآمد، الگوی هزینه و مصرف خانوار و نیز مشکلات اجتماعی از قبیل فقر و نابرابری، اعتیاد، بیکاری و ... اثرگذار باشد.

حیدری و پرمه (۱۳۸۹) آثار اصلاح قیمت نان و حامل‌های انرژی روی سبد هزینه خانوار برآورد نمودند. الگوی برآورد در این مطالعه ماتریس حسابداری اجتماعی (SAM) بود. نتایج این تحقیق دلالت بر آن دارد که با حذف یارانه نان و حامل‌های انرژی مخارج خانوارهای شهری حداقل ۳۳ درصد و مخارج خانوارهای روستایی حداقل ۴۰ درصد افزایش خواهد داشت.

معصوم‌زاده و همکاران (۱۳۸۹) در بررسی "تأثیر قانون هدفمند کردن یارانه‌ها بر درآمدها و هزینه‌های شهرداری" به این نتیجه دست یافتند که اجرای این قانون منجر به کاهش ۱۱ درصدی درآمد شهرداری‌ها خواهد شد.

هدفمند کردن یارانه‌ها و آثار آن بر محصولات صنعتی از جمله سیمان و فولاد در مطالعه‌ای توسط دفتر مطالعات انرژی صنعت و معدن (۱۳۸۹) بررسی شد و میزان افزایش قیمت محصولات صنعتی و معدنی مورد محاسبه قرار گرفت.

غلامی (۱۳۸۹) بیان می‌دارد مالیات بر ارزش افزوده در حالت عدم هدفمند شدن یارانه‌ها نسبت به پیش‌بینی بودجه رشد منفی بسیاری دارد، اما با هدفمند شدن یارانه‌ها این تفاوت تا مقدار بسیاری پوشش داده خواهد شد و بیانگر این واقعیت است که هدفمند شدن یارانه‌ها می‌تواند ما را به هدف موجود در پیش‌بینی بودجه برساند.

دامغانیان (۱۳۸۹) اظهار می‌دارد سیستم بانکی مهم‌ترین نقش را در زمینه اجرای موفق این طرح برعهده خواهد داشت، به طوری که می‌بایست نقدینگی ناگهانی را که با اجرای این طرح به جامعه تزریق می‌گردد جذب نماید.

پروانی (۱۳۹۰) در مقاله‌ای تحت عنوان "تأثیر هدفمندی یارانه‌ها بر اقتصاد و الگوی مصرف دارو" به بیان راه‌هایی پیرامون دستیابی به هدف کاهش مصرف دارو در جامعه پرداخته است.

بریمانی و همکاران (۱۳۹۰) در مقاله‌ای تحت عنوان "ارزیابی اقتصادی تأثیر حذف یارانه‌ها و حمایت دولت بر تولید برق از طریق انرژی‌های تجدیدپذیر در ایران" بیان می‌دارند حمایت دولت از سرمایه‌گذار بخش خصوصی در تکنولوژی فسیلی تا توسعه مطلوب تکنولوژی تجدیدپذیر ضروریست، اما سرمایه‌گذاری در تولید برق از طریق انرژی‌های تجدیدپذیر در ایران برای سرمایه‌گذار خصوصی جذاب نبوده و توجیه اقتصادی ندارد.

اکبری و همکاران (۱۳۹۰) نشان دادند ضریب مصرف بنزین (شاخص یارانه پرداختی بنزین) مثبت و معنادار است؛ یعنی پرداخت یارانه بنزین موجب افزایش پدیده نخست شهری می‌شود.

رضایی‌پور و آقایی‌خوندابی (۱۳۹۰) در مقاله‌ای تحت عنوان "اثر شوک‌های مخارج یارانه‌ای دولت بر مصرف واقعی بخش خصوصی ایران" به بررسی روابط بلندمدت و کوتاه‌مدت بین مصرف واقعی بخش خصوصی و شوک‌های یارانه‌ای موجود می‌پردازند. با توجه به نتایج به‌دست آمده آنها اظهار می‌دارند که در شرایط رکود-تورمی حال حاضر اقتصاد ایران ایجاد شوک‌های یارانه‌ای منفی به‌طور قطع مصرف واقعی بخش خصوصی را در کوتاه‌مدت به‌شدت کاهش می‌دهد، زیرا میزان درآمد حقیقی افراد کاهش می‌یابد و باعث کاهش مصرف واقعی بخش خصوصی می‌شود، اما با توجه به سرعت تعدیل نسبتاً بالای به‌دست آمده از مدل جای امیدواری است که اثر این شوک‌ها در میان‌مدت رفع شود و مصرف واقعی بخش خصوصی به وضعیت تعادلی خود در بلندمدت نزدیک شود.

اسلامی و همکاران (۱۳۹۱) آثار رفاهی نقدینه نمودن یارانه‌های انرژی الکتریکی بر اقتصاد ایران را با استفاده از ماتریس حسابداری اجتماعی و مدل تعادل عمومی قابل محاسبه بررسی نمودند. با توجه به ۳ سناریو افزایش قیمت و پرداخت نقدی یارانه‌ها و نتایج شبیه‌سازی مدل یافته‌های تحقیق حاکی از این است که با اجرای این سیاست‌ها تولید ناخالص داخلی به شدت کاهش یافته و اقتصاد دچار رکود می‌شود، همچنین با تأمین مالی پرداخت نقدی از ۳ منبع مازاد درآمدهای دولت، مالیات بر فروش کالای برق و مالیات بر درآمد خانوار و تلفیق آن با سیاست افزایش قیمت تولید ناخالص داخلی مجدد کاهش چشمگیری داشته و روند این کاهش با میزان پرداخت نقدی یارانه‌ها و قیمت انرژی الکتریکی رابطه مستقیم دارد. از بررسی مقالات و پیشینه تحقیق مرتبط با امر تعدیل یارانه‌ها چنین بر می‌آید هرچند موضوع مربوط به هدفمندی یارانه به‌طور محدودی مورد توجه محققین داخلی بوده است، اما توجه به رضایتمندی مخاطبین اصلی از اثربخش بودن اجرای این طرح در نیل به اهداف آن موضوعی مغفول باقیمانده است. این موضوع ضرورت انجام تحقیق حاضر را نیز دوچندان نموده است.

۴. ابزار گردآوری اطلاعات

پژوهش حاضر از لحاظ هدف کاربردی و از لحاظ نوع استنباطی است. هدف تحقیق سنجش اثربخشی طرح هدفمندی یارانه‌ها از دیدگاه مردم و ارائه بازخورد به دولت بر اساس اهداف آن می‌باشد. ابزار گردآوری اطلاعات در این تحقیق از طریق استفاده از پرسشنامه می‌باشد و دربرگیرنده اهداف طرح هدفمندی یارانه‌ها می‌باشد. متن طرح تحول اقتصادی دربرگیرنده ۳ هدف اصلی برای قانون هدفمندی یارانه‌ها به شرح زیر می‌باشد:

- کمک به فعالیت‌هایی که در معرض بازدهی نسبت به مقیاس فزاینده قرار دارند (کالاهای عمومی)^۱
- کمک به فعالیت‌هایی که در آنها آثار خارجی مثبت وجود دارد.^۲

۱. بازده فزاینده نسبت به مقیاس زمانی رخ می‌دهد که درصد افزایش همزمان در نهاده‌های مورد نیاز تولید باشد، بنابراین با افزایش تولید هزینه متوسط کاهش یابد.

۲. مقصود از آثار خارجی مجموعه فعالیت‌ها یا شرایطی است که منافع (که اصطلاحاً تحت عنوان صرفه‌های خارجی) و هزینه (که اصطلاحاً تحت عنوان عدم صرفه‌های خارجی) آن در قیمت بازاری کالاها و خدمات وارد نمی‌شود. ویژگی اصلی آثار خارجی آن است که عملکرد یک واحد اقتصادی به‌طور مستقیم یا غیرمستقیم بر تصمیمات تولیدی و مصرفی برخی دیگر از واحدها اثرگذار است. به‌عنوان مثال، منافع گسترده ناشی از یک نوآوری یا آثار نامطلوب آلودگی هوا به ترتیب مبین صرفه‌های خارجی و عدم صرفه‌های خارجی هستند.

- بهبود توزیع درآمد و کمک به اقشار هدف (پرداخت یارانه به کالاهای اساسی) و حرکت در جهت برقراری عدالت اجتماعی

برای سنجش هدف نخست ۵ سؤال برای سنجش هدف دوم ۱۰ سؤال و برای سنجش هدف سوم ۱۱ سؤال تدوین گردید. ۴ سؤال آخر نیز مربوط به انتظارات خانوارها از آینده قانون هدفمندی یارانه‌ها می‌باشد و با توجه با اینکه حداقل دستمزد کارگران در سال ۱۳۹۱، ۴۸۷ هزار و ۱۲۵ تومان بوده است که فاصله بین شاخص‌های درآمدی ۵/۰۰۰/۰۰۰ ریال در نظر گرفته شد.

۵. روایی و پایایی پرسشنامه

قابلیت اعتماد یا پایایی یکی از ویژگی‌های فنی ابزار اندازه‌گیری است. مفهوم مذکور با این امر ارتباط دارد که ابزار اندازه‌گیری در شرایط متفاوت نتایج یکسان به دست می‌دهد. در این تحقیق به منظور تعیین پایایی آزمون از روش آلفای کرونباخ استفاده شده است. به این منظور، یک نمونه اولیه (شامل ۳۵ نمونه) پیش از توزیع پرسشنامه بین نمونه اصلی موردنظر پیش‌آزمون گردید، سپس با استفاده از داده‌های به دست آمده میزان ضریب اعتماد با آلفای کرونباخ محاسبه شد که برای تمام پرسش‌ها ۰/۷۴ به دست آمد که نشان‌دهنده پایایی مناسب ابزار تحقیق است.

مفهوم روایی (اعتبار) نیز به این پرسش پاسخ می‌دهد که ابزار اندازه‌گیری تا چه حد ویژگی موردنظر را می‌سنجد. اعتبار محتوای این پرسشنامه توسط تعدادی از اساتید دانشگاه ارومیه و چند نفر از کارشناسان اقتصادی سازمان اقتصاد و دارایی و استانداری استان آذربایجان غربی مورد تأیید قرار گرفته است.

۶. جامعه و نمونه آماری

جامعه آماری تحقیق حاضر تمام سرپرستان خانوارهای شهرستان ارومیه می‌باشند که شامل ۱۹۷۷۴۹ خانوار است. نمونه آماری این پژوهش با استفاده از جدول مورگان با توجه به جمعیت خانوار شهرستان ارومیه (جامعه آماری) ۳۸۰ نفر نمونه استخراج شده و نمونه‌گیری در مناطق ۴ گانه شهرستان ارومیه به صورت کاملاً تصادفی صورت گرفته است.

۷. فرضیه‌های پژوهش

با توجه به اهداف فوق و مبانی نظری که پیش از این مورد بحث قرار گرفت به منظور سنجش میزان رضایتمندی مردم از اجرای این طرح فرضیات تحقیق تدوین می‌گردند. علاوه بر این، هر فرضیه دارای یک فرضیه فرعی است.

- هدفمندی یارانه‌ها در خصوص کمک به فعالیت‌هایی که در معرض بازدهی نسبت به مقیاس فزاینده قرار دارند (کالاهای عمومی) اثربخش بوده است.

• دیدگاه اقشار مختلف درآمادی در خصوص اثربخشی طرح هدفمندی یارانه‌ها از حیث کمک به فعالیت‌هایی که در معرض بازدهی نسبت به مقیاس فزاینده قرار دارند (کالاهای عمومی) یکسان است.

- هدفمندی یارانه‌ها در خصوص بهبود توزیع درآمد و کمک به اقشار هدف (پرداخت یارانه به کالاهای اساسی) اثربخش بوده است.

- دیدگاه اقشار مختلف درآمادی در خصوص اثربخشی طرح هدفمندی یارانه‌ها از حیث بهبود توزیع درآمد و کمک به اقشار هدف (پرداخت یارانه به کالاهای اساسی) یکسان است.

- هدفمندی یارانه‌ها در خصوص کمک به فعالیت‌هایی که در آنها آثار خارجی مثبت وجود دارد اثربخش بوده است.

- دیدگاه اقشار مختلف درآمادی در خصوص اثربخشی طرح هدفمندی یارانه‌ها از حیث کمک به فعالیت‌هایی که در آنها آثار خارجی مثبت وجود دارد یکسان است.

در این پژوهش در سطح آمار توصیفی از فروانی میانگین و انحراف معیار و برای تحلیل فرضیه‌ها با توجه به نرمال بودن توزیع داده‌ها از آزمون T تک نمونه‌ای و آزمون تحلیل واریانس (ANOVA-یک طرفه) استفاده شده است.

۸. یافته‌های پژوهش

فرضیه یک: در جدول (۱) نتایج آزمون T در مورد فرضیه اول گزارش شده است:

جدول ۱. نتایج آزمون T تک نمونه‌ای

احتمال آماره	آماره تی	انحراف معیار	میانگین	رضایتمندی = ۳ (متوسط)
۰/۰۰۰۱	-۵/۴۳۰	۰/۷۵	۲,۷۹	کالاهای عمومی

مأخذ: نتایج تحقیق.

سطح معناداری (۰/۰۰۰۱) در جدول (۱) که کمتر از ۰/۰۵ می‌باشد بیانگر آن است که در سطح اطمینان ۰/۹۵ درصد فرض H_0 مبنی بر اثربخشی هدفمندی یارانه‌ها در خصوص کمک به فعالیت‌هایی که در معرض بازدهی نسبت به مقیاس فزاینده قرار دارند (کالاهای عمومی) تأیید نمی‌شود.

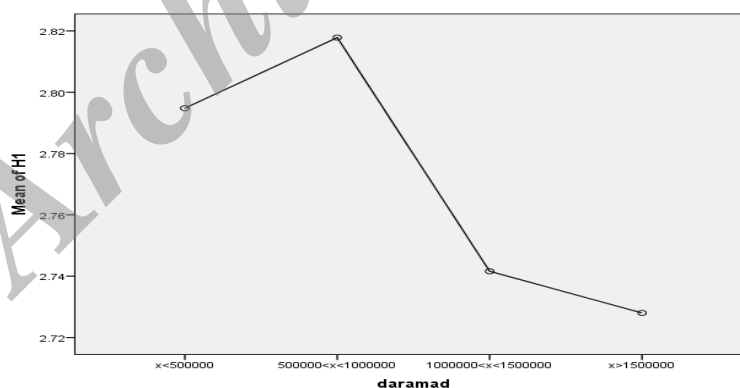
فرضیه فرعی یک: در جدول (۲) نتایج آزمون تحلیل واریانس (ANOVA-یک طرفه) نمایش داده شده است. این آزمون یک آزمون پارامتری می‌باشد که به بررسی تفاوت واریانس بیش از دو جامعه می‌پردازد. با توجه به دسته‌بندی دیدگاه اقشار مختلف درآمدی از این آزمون استفاده شده است. فرض صفر نیز به صورت زیر است:

H_0 : دیدگاه اقشار مختلف درآمدی در خصوص اثربخشی طرح هدفمندی یارانه‌ها از حیث کمک به فعالیت‌هایی که در معرض بازدهی نسبت به مقیاس فزاینده قرار دارند (کالاهای عمومی) یکسان است.

جدول ۲. آمار توصیفی اثربخشی طرح هدفمندی یارانه‌ها- کالاهای عمومی

سطح درآمدی (به ۱۰ هزار ریال)	گروه‌ها	تعداد	میانگین	انحراف معیار
کمتر از ۵۰۰	۱	۱۴۴	۲/۷۹	۰/۷۴
۵۰۰-۱/۰۰۰/۰۰۰	۲	۱۵۷	۲/۸۱	۰/۷۳
۱/۵۰۰/۰۰۰-۱/۰۰۰/۰۰۰	۳	۵۱	۲/۷۴	۰/۸۶
بیشتر از ۱/۵۰۰/۰۰۰	۴	۲۵	۲/۷۲	۰/۸۲
کلی		۳۷۷	۲/۷۹	۰/۷۶

مأخذ: نتایج تحقیق.

نمودار ۱. میانگین اقشار مختلف درآمدی

با توجه به نتایج موجود در جدول (۲) و نمودار (۱) میانگین اثربخشی طرح هدفمندی یارانه‌ها از جنبه کالاهای عمومی برای اقشار مختلف درآمدی در گروه‌های ۱ تا ۴ به ترتیب ۲/۷۴، ۲/۸۱، ۲/۷۹ و ۲/۷۶

۲/۷۲ می‌باشد که این آماره برای تمام گروه‌های درآمدی زیر حد متوسط (۳) است. علاوه بر این، نگرش به میزان اثربخشی طرح هدفمندی یارانه‌ها اغلب با افزایش سطح درآمد افراد کاهش یافته است.

جدول ۳. آزمون اثربخشی طرح هدفمندی یارانه‌ها-کالاهای عمومی

اثربخشی	آزمون برابری واریانس لون	آزمون آنووا
کالاهای عمومی	آماره لون احتمال آماره ۰/۱۴	آماره F احتمال آماره ۰/۲۸ ۰/۸۳

مأخذ: نتایج تحقیق.

جدول (۳) نتایج آزمون مربوط به اثربخشی طرح هدفمندی یارانه‌ها در خصوص فرضیه فرعی یک را نشان می‌دهد. مقدار احتمال آماره آزمون لون (۰/۱۴) بیانگر تفاوت واریانس در گروه‌های مختلف درآمدی با فاصله اطمینان ۹۵ درصد می‌باشد، همچنین مقدار احتمال آماره F (۰/۸۳) در سطح معناداری ۵ درصد بیانگر عدم امکان رد فرضیه H_0 می‌باشد، بنابراین دیدگاه اقشار مختلف موجود در ۴ گروه درآمدی مدنظر این تحقیق در خصوص اثربخشی طرح هدفمندی یارانه‌ها از حیث کمک به فعالیت‌هایی که در معرض بازدهی نسبت به مقیاس فزاینده قرار دارند (کالاهای عمومی) یکسان است. به عبارت دیگر، از دیدگاه اقشار مختلف درآمدی دولت در این زمینه به هدف خود نرسیده است. فرضیه دوم: H_0 : هدفمندی یارانه‌ها در خصوص بهبود توزیع درآمد و کمک به اقشار هدف (پرداخت یارانه به کالاهای اساسی) اثربخش بوده است.

جدول ۴. نتایج آزمون T تک نمونه‌ای

اثربخشی	میانگین	انحراف معیار	آماره تی	احتمال آماره
کالاهای اساسی	۲/۳۴	۰/۵۶	-۲۲/۶۴	۰/۰۰۰۱

مأخذ: نتایج تحقیق.

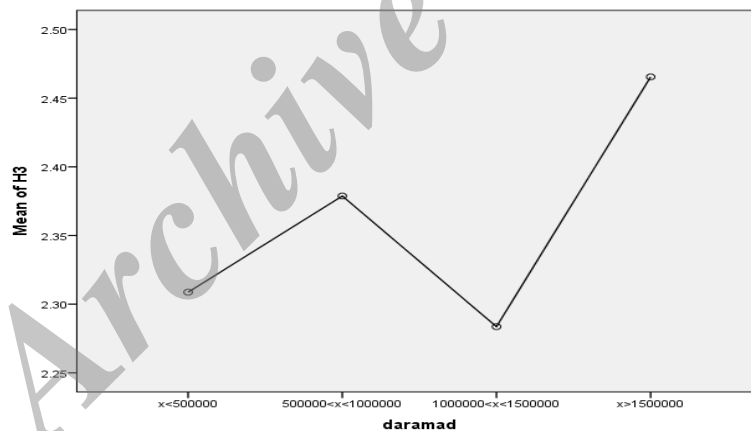
نتایج ارائه شده در جدول (۴) نشان می‌دهد که احتمال آماره حاصل از آزمون T تک نمونه‌ای معادل ۰/۰۰۰۱ می‌باشد. این موضوع بیانگر آن است که فرضیه H_0 در سطح معناداری ۵ درصد رد شده و فرض مخالف آن H_1 تأیید می‌گردد، به این معنا که هدفمندی یارانه‌ها در خصوص بهبود توزیع درآمد و کمک به اقشار هدف (پرداخت یارانه به کالاهای اساسی) اثربخش نبوده است.

فرضیه فرعی دوم: H_0 دیدگاه اقشار مختلف در آمدی در خصوص اثربخشی طرح هدفمندی یارانه‌ها از حیث بهبود توزیع درآمد و کمک به اقشار هدف (پرداخت یارانه به کالاهای اساسی) یکسان است. پیش از انجام آزمون فرضیه دوم آمار توصیفی مربوط به داده‌های این آزمون به شرح زیر ارائه می‌شود.

جدول ۵. آمار توصیفی اثربخشی طرح هدفمندی یارانه‌ها- کالاهای اساسی

سطح درآمدی (به ۱۰ هزار ریال)	گروه‌ها	تعداد	میانگین	انحراف معیار
کمتر از ۵۰۰	۱	۱۴۴	۲/۳۰	۰/۵۳
۵۰۰-۱/۰۰۰/۰۰۰	۲	۱۵۷	۲/۳۷	۰/۵۵
۱/۵۰۰/۰۰۰-۱/۰۰۰/۰۰۰	۳	۵۱	۲/۲۸	۰/۶۲
بیشتر از ۱/۵۰۰/۰۰۰	۴	۲۵	۲/۴۶	۰/۵۸
کلی		۳۷۷	۲/۳۴	۰/۵۶

مأخذ: نتایج تحقیق.

نمودار ۲. مقایسه میانگین اقشار مختلف درآمدی

با توجه به نمودار (۲) و نتایج مندرج در جدول (۵) میانگین نمره اقشار مختلف درآمدی از حداقل نمره یک تا حداکثر نمره ۵ برای گروه‌های ۱، ۲، ۳، ۴ به ترتیب ۲/۳۰، ۲/۳۷، ۲/۲۸ و ۲/۴۶ می‌باشد. از آنجا که تمام این گروه‌ها نمره میانگینی کمتر از مقدار متوسط (۳) را در زمینه اثربخشی طرح هدفمندی یارانه‌ها از حیث بهبود توزیع درآمد (پرداخت یارانه به کالاهای اساسی) یکسان است به دولت داده‌اند چنین استنباط می‌شود که از دیدگاه مردم دولت نهم در حصول به اهداف طرح در این خصوص موفق نبوده است.

نتایج به دست آمده از انجام آزمون آماری نیز مؤید استنباط فوق می‌باشد. همانطور که در جدول (۶) مشاهده می‌شود به منظور مقایسه میانگین دیدگاه اقشار مختلف درآمدی در خصوص اثربخشی بهبود توزیع درآمد و کمک به اقشار هدف (پرداخت یارانه به کالاهای اساسی) از آزمون تحلیل واریانس یکطرفه استفاده گردیده است.

جدول ۶. آزمون اثربخشی طرح هدفمندی یارانه‌ها-کالاهای اساسی

اثربخشی		آزمون برابری واریانس لون		آزمون آنووا	
کالاهای اساسی		آماره لون	احتمال آماره	آماره F	احتمال آماره
		۰/۴۲	۰/۷۳	۰/۹۷	۰/۴۰

مأخذ: نتایج تحقیق.

با توجه به نتایج ارائه شده در جدول (۶) در خصوص اثربخشی طرح هدفمندی یارانه‌ها اولاً مقدار احتمال آماره آزمون لون (۰/۷۳) بیانگر تفاوت واریانس در گروه‌های مختلف درآمدی در فاصله اطمینان ۹۵ درصد می‌باشد. ثانیاً مقدار احتمال آماره (۰/۴۰) حاصل از آزمون آنووا که بیشتر از ۰/۰۵ می‌باشد بیانگر این مطلب است که دلیلی بر رد فرضیه H_0 یافت نشده است، بنابراین دیدگاه اقشار مختلف درآمدی در خصوص اثربخشی طرح هدفمندی یارانه‌ها از حیث بهبود توزیع درآمد و کمک به اقشار هدف (پرداخت یارانه به کالاهای اساسی) یکسان بوده و دیدگاه متفاوت بین ۴ گروه مختلف درآمدی وجود ندارد.

فرضیه سوم: H_0 : هدفمندی یارانه‌ها در خصوص کمک به فعالیت‌هایی که در آنها آثار خارجی مثبت وجود دارد اثربخش می‌باشد.

جدول ۷. نتایج آزمون T تک‌نمونه‌ای

اثربخشی	میانگین	انحراف معیار	آماره تی	احتمال آماره
آثار خارجی مثبت	۳/۰۲	۰/۷۴۵	۰/۶۸	۰/۴۹

مأخذ: نتایج تحقیق.

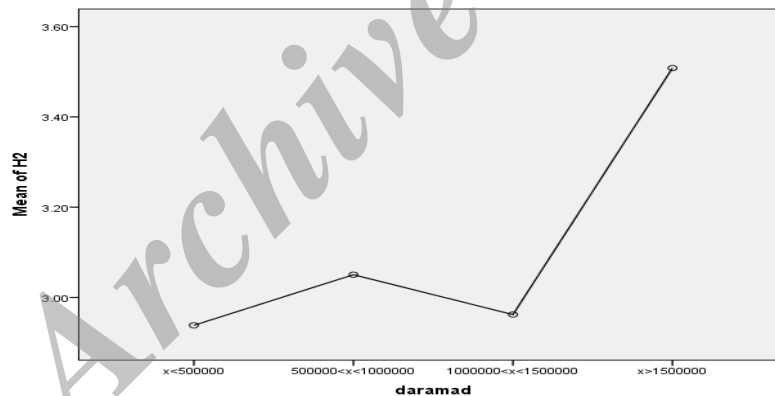
بر اساس نتایج حاصل از آزمون T تک‌نمونه‌ای (جدول ۷) مقدار احتمال آماره معادل ۰/۴۹ می‌باشد که نشان‌دهنده عدم امکان رد فرضیه H_0 در سطح معناداری ۵ درصد می‌باشد، به این معنا که هدفمندی یارانه‌ها در خصوص کمک به فعالیت‌هایی که در آنها آثار خارجی مثبت وجود دارد اثربخش می‌باشد.

فرضیه فرعی سوم: برای بررسی دقیق‌تر فرضیه سوم همانطور که در جدول (۸) مشاهده می‌شود به منظور مقایسه میانگین دیدگاه اقشار مختلف درآمدی در خصوص اثربخشی (کالاهای عمومی) از آزمون پارامتری از آزمون تحلیل واریانس یک طرفه استفاده گردیده است. فرض H_0 به صورت زیر می‌باشد.

جدول ۸. آمار توصیفی اثربخشی طرح هدفمندی یارانه‌ها - آثار خارجی مثبت

انحراف معیار	میانگین	تعداد	گروه‌ها	سطح درآمدی (به ۱۰ هزار ریال)
۰/۷۲	۲/۹۳	۱۴۴	۱	کمتر از ۵۰۰
۰/۶۵	۳/۰۵	۱۵۷	۲	۱/۰۰۰/۰۰۰-۵۰۰
۰/۷۱	۲/۹۶	۵۱	۳	۱/۵۰۰/۰۰۰-۱/۰۰۰/۰۰۰
۱/۲۰	۳/۵۰	۲۵	۴	بیشتر از ۱/۵۰۰/۰۰۰
۰/۷۴	۳/۰۲	۳۷۷	کلی	

مأخذ: نتایج تحقیق.

نمودار ۳. میانگین اقشار مختلف درآمدی

H_0 : دیدگاه اقشار مختلف درآمدی در خصوص اثربخشی طرح هدفمندی یارانه‌ها از حیث کمک به فعالیت‌هایی که در آنها آثار خارجی مثبت وجود دارد یکسان است.

با توجه به نمودار (۳) و جدول (۸) میانگین نمره اقشار مختلف درآمدی به دولت نهم از حیث اثربخشی طرح هدفمندی یارانه‌ها از جنبه آثار خارجی مثبت در گروه‌های درآمدی ۱، ۲، ۳ و ۴ به ترتیب برابر با ۲/۹۳، ۳/۰۵، ۲/۹۶ و ۳/۵۰ می‌باشد. بالا بودن میانگین نمره گروه‌های ۲ و ۴ از عدد

میان ۳ بیانگر نظر مثبت افراد این گروه به دولت نهم و متقابلاً نظر منفی گروه‌های ۱ و ۳ به دولت از نظر موفقیت دولت نهم در نیل به اهداف مدنظر بوده است.

جدول ۹. آزمون اثربخشی طرح هدفمندی یارانه‌ها- آثار خارجی مثبت

آزمون آتووا		آزمون برابری واریانس لون		اثربخشی
احتمال آماره	آماره F	احتمال آماره	آماره لون	آثار خارجی مثبت
۰/۰۰۰۱	۴/۴۳	۰/۲۸	۱/۲۵	

مأخذ: نتایج تحقیق.

نتایج آزمون مقایسه میانگین نمرات اقشار مختلف درآمدی (جدول ۹) بیانگر این مطلب است که در خصوص اثربخشی طرح هدفمندی یارانه‌ها بین ۴ گروه درآمدی و در سطح معناداری ۰/۰۵؛ H_0 تأیید نمی‌شود، بنابراین دیدگاه اقشار مختلف درآمدی در خصوص اثربخشی طرح هدفمندی یارانه‌ها از حیث کمک به فعالیت‌هایی که در آنها آثار خارجی مثبت وجود دارد یکسان نیست، از این رو گروه‌های مختلف درآمدی نمره عملکرد یکسانی به دولت نهم در حصول به اهداف طرح هدفمندی یارانه‌ها از منظر کمک به فعالیت‌هایی که در آنها آثار خارجی مثبت وجود دارد نمی‌دهند.

جدول ۱۰. نتایج آزمون تعقیبی برای مقایسه میانگین‌ها

متغیر کنترل	میانگین	متغیر مقایسه	میانگین	Sig
		گروه ۲	۳/۰۵	۰/۵۵
گروه ۱	۲/۹۳	گروه ۳	۲/۹۶	۰/۹۹
		گروه ۴	۳/۵۰	۰/۰۰**
		گروه ۱	۲/۹۳	۰/۵۵
گروه ۲	۳/۰۵	گروه ۳	۲/۹۶	۰/۸۸
		گروه ۴	۳/۵۰	۰/۰۲*
		گروه ۱	۲/۹۳	۰/۹۹
گروه ۳	۲/۹۶	گروه ۲	۳/۰۵	۰/۸۸
		گروه ۴	۳/۵۰	۰/۰۱*
		گروه ۱	۲/۹۳	۰/۰۰**
گروه ۴*	۳/۵۰	گروه ۲	۳/۰۵	۰/۰۲*
		گروه ۳	۲/۹۶	۰/۰۱*

مأخذ: نتایج تحقیق.

نتایج آزمون توکی مندرج در جدول (۱۰) که حاصل مقایسه میانگین نمره ارزیابی اقشار مختلف درآمدی است بیانگر این مطلب است که عملکرد دولت نهم صرفاً از دیدگاه گروه ۴ (افراد با درآمد ماهانه بالای ۱۵/۰۰۰/۰۰۰ ریال) با میانگین نمره ۳/۵ در مورد اثربخشی طرح هدفمندی یارانه‌ها از حیث کمک به فعالیت‌هایی که در آنها آثار خارجی مثبت وجود دارد دارای نمره قابل قبولی بوده و از لحاظ سایر گروه‌های درآمدی دولت نهم در این زمینه موفق‌چندانی به‌دست نیاورده است.

۹. نتیجه‌گیری و ارائه پیشنهادات

نتایج حاصل از تحقیق حاضر در فرضیه‌های اول، دوم و سوم بیانگر این مطلب است که ارزیابی آحاد مردم از نوع عملکرد دولت نهم در خصوص طرح هدفمندی یارانه‌ها چندان مثبت نبوده و عملاً فعالیت‌های صورت گرفته توسط دولت وقت را در نیل به اهداف طرح مزبور فاقد اثربخشی کافی می‌دانند. در این زمینه هرچند اقشار مختلف درآمدی در خصوص اثربخشی طرح هدفمندی یارانه‌ها از حیث کمک به فعالیت‌هایی که در آنها آثار خارجی مثبت وجود دارد دیدگاه یکسانی ندارند؛ اما در مورد دو هدف دیگر طرح هدفمندی یارانه‌ها که عبارتند از کمک به فعالیت‌هایی که در معرض بازدهی نسبت به مقیاس فزاینده قرار دارند (کالاهای عمومی) و بهبود توزیع درآمد و کمک به اقشار هدف (پرداخت یارانه به کالاهای اساسی) اختلاف دیدگاه معناداری بین گروه‌های مختلف درآمدی یافت نشد. به عبارت دیگر، اقشار مختلف درآمدی فعالیت‌های دولت نهم را در نیل به اهداف طرح هدفمندی را اثربخش تشخیص نداده‌اند. با این حال نتایج به‌دست آمده بیان می‌دارد که دولت در زمینه کمک به آثار خارجی مثبت موفق بوده است، به این معنا که میزان مصرف انرژی در سطح خانوارهای شهرستان ارومیه کاهش یافته و به‌عنوان مثال منازل خود را در جهت استفاده بهینه سوخت تجهیز نموده یا شاهد بهبود کیفیت نان پس از انجام طرح هدفمندی شاهد بوده‌اند.

دولت برای بهبود رضایت و افزایش تفکر اثربخشی طرح هدفمندی یارانه‌ها می‌تواند با در نظر گرفتن بخشی از یارانه که در اختیار دولت است وام‌هایی را برای بهبود وضعیت کشاورزی برای کشاورزان در نظر بگیرد به کارگیری افراد متخصص و کارآموده اقداماتی را در جهت افزایش تولید این محصولات انجام دهد، همچنین می‌تواند با فراهم نمودن زمینه صادرات برای محصولاتی مانند خشکبار، زعفران و گندم کشور را در تولید هرچه بیشتر این محصولات و به‌دست آوردن عنوان صاکننده محصولات مذکور یاری نماید. زمانی که ارزش دلار افزایش یابد صادرکننده تولید را بیشتر می‌کند و این امر منجر به ارزآوری بیشتر می‌گردد. دولت می‌تواند بخشی از منابعی را که دولت در قالب یارانه به آن وزارت اختصاص می‌دهد برای توسعه این امر هزینه کند.

در فاز اول هدفمندی یارانه‌ها تنها به بخشی از این طرح که آن نیز یارانه نقدی می‌باشد پرداخته شد، در حالی که می‌بایست طبق مؤلفه‌های این طرح ۳۰ درصد از درآمد حامل‌های انرژی به عرصه تولید تزریق می‌شد. عدم اجرای کامل مؤلفه‌های فاز اول سبب تولید ثروت، تورم ۴۰ درصدی و افزایش نقدینگی شد که متورم شدن اقتصاد جامعه را به دنبال داشت. در فاز اول طرح هدفمندی یارانه‌ها شیب قیمت‌ها بسیار بالا بود، در حالی که در فاز دوم می‌بایست شیب افزایش قیمت‌های حامل‌های انرژی عاقلانه باشد، چراکه جهشی بودن این عوامل رکود اقتصادی و تورم را باعث خواهد شد.

توجه به حوزه تولید در جهت افزایش تولید، اشتغال، بهره‌وری، کاهش شدت انرژی می‌بایست از اولویت‌های دیگر دولت در اجرای مرحله دوم هدفمندی یارانه‌ها باشد. از منابع حاصل هدفمندی یارانه‌ها برای ارائه تسهیلات و سرمایه در گردش واحدهای تولیدی و پرداخت بخشی از سود تسهیلات استفاده شود. ارتقای شاخص‌های عدالت اجتماعی و نیز بهبود نظام سلامت، محیط زیست، حمل و نقل در کشور مورد تأکید قرار گیرد.

با توجه به اینکه در تولید محصولات کشاورزی هزینه بسیاری معطوف به حمل و نقل می‌شود این عامل باعث می‌شود که تولیدکننده بسیاری از سود خود را از دهد و این امر موجب افزایش قیمت محصول تولید شده و از بین رفتن تنظیم بازار می‌شود و پیشنهاد می‌شود که دولت از محل درآمد یارانه‌ها با افزایش سرمایه در گردش بخش تولید را در جهت کنترل قیمت حامل‌های انرژی یاری نماید یا با ارائه وام‌های کم سود در قالب تسهیلات به تولیدکنندگان موجب افزایش تولید شود، همچنین با توجه به اهمیت مکانیزاسیون در بخش کشاورزی دولت می‌بایست از درآمد یارانه‌ها به فکر افزایش مکانیزاسیون زمین‌های کشاورزی در غالب ارائه وام‌های کم‌بهره و آموزش کشاورزان نسبت به خرید ابزارآلات و ماشین‌آلات کشاورزی باشد.

اگر یارانه نقدی به سبد کالا تبدیل یا در قالب اوراق مشارکت عرضه شود حتی با سود بیش از ۲۰ تا ۳۰ درصد می‌توان با استفاده از منابع مالی حاصل از آن در پروژه‌های آزادراهی و سایر پروژه‌های تولیدی در سطح استان‌ها نظیر ساخت پتروشیمی و کارخانه‌های تولیدی را از دیگر مسیرهایی دانست که می‌تواند زمینه رشد جامعه را در زمینه اقتصادی فراهم سازد.

در مرحله آخر در خصوص ثبت‌نام مرحله دوم طرح هدفمندی یارانه‌ها پیشنهاد می‌شود با اطلاع‌رسانی به مردم در خصوص اینکه در صورت انصراف از دریافت یارانه نقدی چه عوایدی نصیب آنها به‌ویژه قشر کم درآمد جامعه خواهد شد با دولت همراه خواهند شد، در حال حاضر بسیاری از مردم در ذهن خود در خصوص مدیریت اقتصادی سرمایه اندوخته شده از محل یارانه‌ای که قرار است

از دریافت آن انصراف دهند وجود دارد، بنابراین اجرای فاز دوم هدفمندی یارانه‌ها نیاز به آماده‌سازی اذهان مردم دارد در غیر اینصورت موفق نخواهد بود. مردم ما با این شرایط اقتصادی با مشکلات بسیاری دست و پنجه نرم می‌کنند و به یارانه نقدی به دید کمک‌رسان خود در حل برخی مشکلات مادی خود نگاه می‌کنند، بنابراین تغییر دید آنها نیاز به زمینه‌سازی دارد تا با آگاهی کامل از مزایای سرمایه‌گذاری نقدینگی دولت در عرصه‌های دیگر در راستای حل مشکلات جامعه اقدام به انصراف از دریافت یارانه نقدی کنند.

منابع

- ابونوری، اسماعیل، جعفری صمیمی، احمد و یوسف محنت‌فر (۱۳۸۵)، "ارزیابی آثار اقتصادی یارانه بنزین بر میزان مصرف آن در ایران یک تحلیل تجربی"، *جستارهای اقتصادی*، شماره ۵، صص ۳۳-۵۸.
- اسلامی، اندازگلی، صادقی، مجید، قنبری، حسین و علی محمدی‌خبازان (۱۳۹۱)، "آثار رفاهی نقدینه کردن یارانه‌های انرژی الکتریکی بر اقتصاد ایران"، *نشریه پژوهش‌های رشد و توسعه پایدار*، شماره ۲، صص ۳۹-۶۰.
- اکبری، نعمت‌اله، نجارزادگان، مانده و لیلا رفیعی (۱۳۹۰)، "تأثیر هدفمندی یارانه بنزین بر نخست شهری استان‌های کشور"، *مجموعه مقالات اولین کنفرانس اقتصاد شهری*.
- بریمانی، مهدی، هاشمی‌تهرانی، لادن و عبدالرزاق کعبی‌نژادیان (۱۳۹۰)، "ارزیابی اقتصادی تأثیر حذف یارانه‌ها و حمایت دولت بر تولید برق از طریق انرژی‌های تجدیدپذیر در ایران"، *مجموعه مقالات هشتمین همایش ملی انرژی، تهران: کمیته ملی انرژی جمهوری اسلامی ایران*.
- پروانی، ناصر (۱۳۹۰)، "تأثیر هدفمندی یارانه‌ها بر اقتصاد و الگوی مصرف دارو"، *مجموعه مقالات نخستین تجربیات کشوری در مطالعات اقتصادی دارو و درمان*.
- پژویان، جمشید و نارسیس امین‌رشتی (۱۳۸۱)، "یارانه‌ها و خطاهای نوع اول و دوم"، *پژوهشنامه اقتصادی*، شماره ۴، صص ۱۳-۳۶.
- حیدری، خلیل و پرمه زورار (۱۳۸۹)، "آثار اصلاح قیمت نان و حامل‌های انرژی روی سبد هزینه خانوار"، *نشریه راهبرد*، شماره ۵۷، صص ۱۹۵-۱۸۱.
- حیدری، خلیل، کاوند، حسین و پرمه زورار (۱۳۸۶)، "تأثیر کاهش یارانه غذایی بر کالری دریافتی خانوارهای"، *فصلنامه رفاه اجتماعی*، شماره ۲۴، صص ۱۷۵-۱۵۹.
- خسروی‌نژاد، علی‌اکبر (۱۳۸۸)، "اندازه‌گیری آثار رفاهی حذف یارانه کالاهای اساسی بر خانوارهای شهری ایران"، *پژوهشنامه بازرگانی*، شماره ۵۰، صص ۱-۳۲.

- خطیب، محمدعلی، سیفی‌پور، رؤیا و سعید رحیمی (۱۳۸۸)، "آثار افزایش قیمت حامل‌های انرژی بر صنعت فولاد ایران"، *مجله علوم اقتصادی*، شماره ۹، صص ۶۶-۵۱.
- دامغانیان، جمال (۱۳۸۹)، "نقش نظام بانکی در طرح هدفمند کردن یارانه‌ها، بانک ملی ایران"، شماره ۱۶۹، صص ۳۵-۳۲.
- دفتر مطالعات اقتصادی مجمع تشخیص مصلحت نظام (۱۳۸۳)، *هدفمند کردن یارانه‌ها و جوایز صادراتی*.
- دفتر مطالعات انرژی صنعت و معدن (۱۳۸۹)، *هدفمند کردن یارنه‌ها و آثار آن بر محصولات صنعتی از جمله سیمان و فولاد*.
- رازینی، ابراهیم، علی و محمدحسین صبوری‌دیلمی (۱۳۸۸)، "بررسی آثار اجرای طرح هدفمند کردن یارانه‌ها بر مصرف بنزین در ایران"، *فصلنامه مدل‌سازی اقتصادی*، سال ۳، شماره ۲، صص ۱۵۲-۱۲۳.
- رضایی‌پور، آقایی‌خوندایی (۱۳۹۰)، "اثر شوک‌های مخارج یارانه‌ای دولت بر مصرف واقعی بخش خصوصی ایران"، *فصلنامه علمی و پژوهشی اقتصاد و دارایی*، شماره ۶۰، صص ۱۶۰-۱۳۹.
- سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی کشور (۱۳۸۰)، *نظام هدفمند یارانه‌ها*.
- شریفی، علی، صادقی، مراد و مهدی عابدین قاسمی (۱۳۸۷)، "ارزیابی آثار تورمی ناشی از حذف یارانه حامل‌های انرژی به کارگیری مدل داده-ستانده قیمتی انرژی در ایران"، *پژوهشنامه اقتصادی*، شماره ۳۱، صص ۱۱۹-۹۱.
- صدر، محمدباقر (۱۹۷۹)، *اقتصاد ما*، ترجمه محمد کاظم موسوی انتشارات اسلامی وابسته به جامعه مدرسین حوزه علمیه قم.
- عبادی، جعفر و محمدحسین قوام (۱۳۸۶)، "هدفمندسازی یارانه دارو از دو منظر عدالت و کارایی"، *مجله تحقیقات اقتصادی*، شماره ۸۶، صص ۱۶۲-۱۳۱.
- غلامی، الهام (۱۳۸۹)، "بررسی هدفمند شدن یارانه‌ها بر درآمدهای مالیات بر ارزش افزوده"، *فصلنامه اقتصاد کاربردی*، شماره ۲، صص ۲۳۲-۲۱۵.
- فرج‌زاده، زکریا و بهال‌الدین نجفی (۱۳۸۳)، "اثرات کاهش یارانه مواد غذایی بر مصرف‌کنندگان در ایران"، *فصلنامه پژوهش‌های اقتصادی ایران*، شماره ۲۰، صص ۱۵۶-۱۳۵.
- قادری، سیدفرید، رزمی، جعفر و عسگر صدیقی (۱۳۸۴)، "بررسی تأثیر پرداخت یارانه مستقیم انرژی بر شاخص‌های کلان اقتصادی با نگرش سیستمی"، *نشریه دانشکده فنی*، شماره ۴، صص ۵۳۷-۵۲۷.
- قانون هدفمند کردن یارانه‌ها (۱۳۸۸).
- کارگروه تحولات اقتصادی (۱۳۸۷)، "گزارش پشتیبان چارچوب کلی طرح تحول اقتصادی (مبانی، چارچوب، رئوس تحولات)"، گزارش اول، ویرایش ۲، مرداد.
- مرکز پژوهش‌های کمیته مبارزه با مواد مخدر مجمع تشخیص مصلحت نظام، *آثار اجرای هدفمندی یارانه‌ها بر اقتصاد مواد مخدر*.
- معصوم‌زاده، جعفر و مهدی علیزاده (۱۳۸۹)، "تأثیر قانون هدفمند کردن یارانه‌ها بر هزینه‌ها و درآمدهای شهرداری تهران"، *مجله اقتصاد شهر*، شماره ۸، صص ۲۲۷-۲۰۷.
- ملکی و سعید توتونچی (۱۳۸۷)، *مروری بر مبانی نظری و مطالعه تجربه پرداخت نقدی یارانه‌ها در برخی کشورها* دفتر مطالعات اقتصادی (گروه بخش عمومی).

منصوری، خلیل (۱۳۷۹)، "فرهنگ هدفمندسازی یارانه‌ها از منظر آموزه‌های قرآن"، روزنامه کیهان.
نبوی، سیدحمید و مصطفی امینی‌رازانی (۱۳۸۹)، "سیاست‌های اقتصادی و مشکلات اجتماعی در ایران"، فصلنامه علمی پژوهشی رفاه اجتماعی، سال ۱۰، شماره ۳۸، صص ۲۹۶-۲۶۹.

Alderman, H. J., V. Braun & S. A. Sakr (1982), "Egypt's Food Subsidy & Rationing System", IFPRI.

Alderman, Harold & Kathy Lindert (1998), "The Potential & Limitations of Self-Targeted Food Subsidies", *World Bank Research Observer*, Vol. 13, No. 2, PP. 213-230.

Ali, S. M. & Adams Richard (1996), "The Egyptian Food Subsidy System: Operations & Effects on Income Distribution", *World Development*, Vol. 24, No. 11, PP. 777-1795.

Bagdadioglu, N. & N. Odyakmaz (2009), "Turkish Electricity Reform", *Utilities Policy*, Vol. 17, PP. 144-152.

Farrar, C. (2000), "A Review of Food Subsidy Research at IFPRI", www.IFPRI.org.

Grosh, Margaret (1994), "Administering Targeted Social Programs in Lating-Goeverden".

Cees, Van (2006), "Subsidies in Public Transport", *European Transport*, No. 32, PP. 5-25.

Archive of SID